

Billeder fra den danske indmarch ved Lingjaden i Stockholm i 1939. Foto: Danmarks Idrætsforbunds Museum

Tyskland, Norden og sporten under Anden Verdenskrig

Den tyske sportspresses fremstilling af det
tysk-nordiske sportssamarbejde 1939-1943

INDLEDNING

Tyskland lig Norden? Umiddelbart er det en påstand, der ikke stemmer med den gængse geografiske opfattelse. Men at der var tale om et meget tæt forhold inden for det sportslige samarbejde mellem det nazistiske Tyskland og de fleste nordiske lande (Norge, Danmark, Sverige og Finland), har forskningen allerede vist. Forskningen har især set på sportsaktørerne og politikerne. Men hvordan blev samarbejdet egentlig fremstillet overfor den tyske befolkning i aviser, sportsblade og ugerevyer? Ændrede dækningen sig i takt med den politiske udvikling fra før krigen i 1939 til Tyskland stoppede al international sport i 1943, eller fastholdt tysk presse ét billede af “Norden”? Og hvilken betydning havde de tyske sværmerier for Norden og den nazistiske “racelære”?

FORSKNING I DE NORDISKE LANDES SPORTSLIGE SAMARBEJDE MED DET NAZISTISKE TYSKLAND

Ser man på politikerne og sportsaktørerne i Nordens forhold til forhandlingerne med det nazistiske Tyskland før og under krigen kan man ikke tale om ét billede.

I årene fra 1939 og tidligere frem til 1943 fandt et meget aktivt samarbejde sted mellem den tyske sport og danske sportsudøvere. De danske sportsforbund var meget interesserede i samarbejdet og viste stort selvstændigt engagement for at styrke og opretholde det før og efter besættelsen af Danmark. Sportsforbundene indtog dermed en aktivistisk rolle, og gik videre end det havde været nødvendigt for at opretholde samarbejdspolitikken, indtil sportssamarbejdet fra tysk side blev neddroset i løbet af 1942 (Bonde, 2006, s. 305-306).

Denne aktive indstilling fra sportsforbundenes side genfindes umiddelbart ikke i den svenske historiker Per Olaf Holmängs undersøgelse

fra 1988 af det sportslige samarbejde mellem Tyskland og Sverige før og under krigen. Han vægter særligt det politiske spil og i mindre grad det praktiske sportssamkvem, hvilket spillede en stor rolle i Bondes undersøgelse. Holmäng fremhæver især det svenske udenrigsministerium, som aktivt i beslutninger om international sport overfor de mere passive men derfor ikke apolitiske sportsforbund, der ved ikke at tage stilling, også agerede politisk. (Holmäng, 1988, s. 202, 298–299).

Den norske sport blev meget indskrænket af krigen. Den såkaldte “idrætsstrejke” fra november 1940 stoppede nemlig næsten al officiel idræt, og sportssamarbejdet mellem Tyskland og Norge begrænsede sig til det meget mindre nazistiske norske idrætsforbund. *Norsk idretts historie* fra 1987 af historikerne Stein Tønneson og Finn Olstad lægger stor vægt på dette, og beskriver, hvordan den blev iværksat af det nydannede Norges Idrettsforbund for at imødegå truslen om en nazistisk ensretning af den norske idræt efter den tyske besættelse (Olstad & Tønneson, 1987a, s. 36, 50–51).

I en helt anden situation befandt det krigsførende Finland sig. Landet udkæmpede først alene Vinterkrigen mod Sovjetunionen fra november 1939 til marts 1940 og Fortsættelseskrigen sammen med Tyskland fra juni 1941 til september 1944. Den finske stat og sportsforbundene måtte dermed forholde sig til to stormagter under Anden Verdenskrig. I perioden efter Vinterkrigen forsøgte staten blandt andet ved hjælp af sport at forbedre forholdet til Sovjetunionen. Da Fortsættelseskrigen brød ud, vendte man sig politisk og sportsligt mere mod Tyskland, selvom krigen begrænsede samarbejdets omfang. Finske diplomater brugte nu sporten til at opstille et tysk-finsk skæbnefællesskab mod bolsjevismen (Exner-Carl, 1997, s. 87, 95, 112).

AF
CHRISTIAN
TOLSTRUP
JENSEN

Forskningen på tværs af Norden understreger det tætte sammenspil mellem udenrigspolitik og sport uanset omfanget af det sportslige samkvem i Norden. Alle landenes regeringer – med undtagelse af Norge hvor sporten blev en arena for modstand – brugte sporten til at bedre forholdet til Tyskland. Landenes forskellige udgangspunkter (besat, neutral, krigsførende) rykkede ikke ved sportens politiske rolle.

At de nazistiske politikere ligeledes tillagde sporten en høj politisk værdi, er også konklusionen i hovedværket på området *Internationale Sportpolitik im Dritten Reich* fra 1991 af sportshistoriker Hans Joachim Teichler. Sporten havde især til opgave at skabe gode relationer til udlandet, og den statskontrollerede presse var en vigtig kanal for formidlingen af både de politiske og de sportslige resultater (Teichler, 1991, s. 271).

NAZI-TYSKLANDS PRESSE OG DETS IDE OM “NORDEN”

Den tyske presse var siden den nazistiske magtovertagelse i 1933 underlagt en streng kontrol og ensretning af propagandaministeriet under Goebbels. Han ønskede en presse, der “gav indtryk af mangfoldighed (...) men havde én vilje” (Frei & Schmitz, 1989, s. 35). Hans ministerium skulle sikre dette ved at styre pressens vinklinger af bestemte begivenheder, herunder sportslige, ved hjælp af hyppige anvisninger. Desuden lukkede man en række især religiøse og venstreorienterede aviser og tidsskrifter. Det lettede kontrollen, og mindskede konkurrencen til fordel for nazisternes egen partipresse. Først og fremmest partiets talerør *Völkischer Beobachter*.

De nazistiske sportsmyndigheder og deres forlag dominerede også markedet for de brede sportsmagasiner som eksempelvis det nazistiske idrætsforbund (NSRL)’s eget blad *NS-Sport* og

det meget populære gennemillustrerede *Reichs-sportblatt*. Sportsmyndighederne fik efterhånden også kontrol over de mindre sportsblade, der var specialiserede i få discipliner. Mange blade blev tvunget til at lukke, mens de resterende blev officielle medier for de tilsvarende nazistisk kontrollerede specialforbund. Det gjaldt for eksempel fodboldbladet *Der Kicker* og atletiktidsskriftet *Der Leichtathlet*.

De tyske myndigheder havde altså gode muligheder for at præge indholdet af den tyske presse med deres ideologiske opfattelser. Særligt relevant for en undersøgelse af et tysk-nordisk sportssamarbejde er naturligvis opfattelsen af “Norden” som element i den nazistiske “racelære”. Sværmeriet for det “idylliske” Norden var allerede udbredt i kejsertidens Tyskland blandt andet som led i en modernitetskritik. Men fra omkring 1900 blev strømningen stadig mere præget af racistiske ideer. I 1922 udkom så *Rassenkunde des deutschen Volkes* af filologen Hans F. K. Günther, der med dette meget succesfulde værk populariserede ideen om, at tyskerne var en del af en overlegen nordisk “race”. I samme periode gav ideerne også næring til direkte forsøg på samarbejde mellem Tyskland og Norden på det kulturelle område gennem Det Nordiske Selskab, der blev et udenrigspolitisk værktøj for det tyske udenrigsministerium efter nazisternes magtovertagelse i 1933. (Field, 1977, s. 523–524; Werther, 2012, s.

46–53). Nazisterne instrumentaliserede det nordiske retorisk. Filologen Victor Klemperer beskriver udviklingen som en “nordificering” af alt godt, mens alt dårligt kom fra Syrien og Palæstina. Medlemmer af SS og SA var nordiske helte og tyskerne “sande børn af Norden”. (Klemperer, 1970, s. 106–107, 197, 318–319, 321).

LINGIADEN – KULMINATIONEN PÅ TYSK-NORDISK SPORT FØR ANDEN VERDENSKRIG

Fra 1933 arbejdede de tyske sportsmyndigheder på at forbedre forbindelserne til Norden, og på deres side var de nordiske regeringer generelt også interesserede i et godt forhold til Tyskland. Især det svensk-tyske sportssamarbejde blev meget aktivt. (Bonde, 2006, s. 85; Teichler, 1991,

s. 118). Anstrengelserne for et godt forhold sås ved debatterne om OL-deltagelse i 1936, hvor hele Norden deltog, og flere regeringerne sad protester fra arbejderidrætten og den jødiske idræt overhørig (Bonde, 2006, s. 46-47; Olstad & Tønnesson, 1987b, s. 312; Holmäng, 1988, s. 136-146).

Højdepunktet for det tysk-nordiske sportsamarbejde før krigen blev gymnastikfesten Lingiaden med 37 deltagerlande i Stockholm i sommeren 1939. De tyske og nordiske deltagere dominerede, og tysk sport fik sin første udenrigspolitiske succes i arbejdet for et tæt forhold til Norden (Bernett & Teichler, 1979, s. 99). Presen herfra er et centralt eksempel på, at de tyske sportspolitikeres indstilling til det nordiske

Det danske OL-hold der gør klar til indmarchen på det Olympiske Stadion i Berlin 1936.
Foto: Danmarks Idrætsforbunds Museum

samarbejde før krigen og den nazistiske idealisering af den nordiske race også viste sig i den tyske presses sportsdækning.

Lingiaden blev afholdt til minde om gymnastikpædagogen Pehr Henrik Ling (1776-1839) ved 100-året for hans død. Ling havde i starten af 1800-tallet udviklet “den svenske gymnastik”, hvor han moderniserede og rationaliserede den tyske filantropiske gymnastik med vægt på videnskabelighed i øvelserne. Systemet kom til at dominere svensk gymnastik i 1800-tallet og bredte sig til hele verden gennem de mange studerende fra Gymnastiska centralinstitutet. Således var lederen af det danske bidrag til Lingiaden, den verdensberømte gymnastikpioner Niels Bukh (1880-1950), inspireret af det lingske system i udviklingen af sin “primitive gymnastik” (Lindroth, 2004, s. 12–13, 149–154, 279–291). Tysklands egen gymnastiktradition gik tilbage til Friedrich Ludwig Jahn (1778-1852), der parallelt med Ling havde udviklet den tyske redskabsgymnastik turnen med et tysk demokratisk fællesskab for øje. Turn-bevægelsen i Deutsche Turnerschaft blev i anden halvdel af 1800-tallet præget af en højreorienteret nationalisme, og i 1893 dannede arbejderbevægelsen sit eget forbund. Deutsche Turnerschaft knyttede sig omvendt senere til det nazistiske styre (Krüger, 2010, s. 176–180, 212–213).

Lingiaden indtog både hos *Reichssportblatt* (RSB), *NS-Sport* (NS-S) og VB en fremtrædende plads med lange optaksartikler og efterfølgende reportager.

Optakten handlede ikke kun om gymnastik. Den udstillede også det nazistiske Tysklands seneste udvikling. Styrets satsning på sport viste sig, når *Völkischer Beobachter* (VB) fremhævede, at Tyskland stillede med det største antal på omkring 1.100 deltagere, selvom det dermed overså Sveriges 1.340 og Danmarks 1.920 deltagere.

Krydstogtskibet Wilhelm Gustloff, der var stillet til rådighed for deltagernes transport af den nazistiske fritidsorganisation Kraft durch Freude, blev også fremhævet i pressen og dermed styrets socialpolitik (14-07-39 VB s. 9: Wilhelm Gustloff und die Lingiade in Stockholm, 30-07-39 NS-S s. 3: Fest gymnastischer Schönheit).

Stævnets ideologiske værd for nazisterne kom tydeligst til udtryk i NS-S's optakt. Den fyldte hele forsiden og var skrevet af Carl Diem (1882-1962), en højtrangerende sportsfunktionær i det nazistiske Tyskland og leder af NSRL's udlandsafdeling. Diem var hele sit liv aktiv som organisator af tysk sport, og havde været en del af NSRL og dens forgængerorganisationer siden 1917. Han arbejdede tæt sammen med det nazistiske styre og organiserede blandt andet OL i 1936. Efter krigen lykkedes det Diem at bevare sin centrale stilling i den vesttyske sport, da han grundlagde og blev rektor for sportsuniversitetet i Köln (Laude & Bausch, 2000).

Diem understregede i NS-S, at Tyskland var inviteret og kommet af flere grunde. Stævnet var især et tegn på den store “sammensmeltning” af de tyske, danske og svenske gymnastiktraditioner på grund af krigen. Men han citerede også den tyske rigssportsfører og øverste leder af NSRL, Hans von Tschammer und Osten for, at tyskerne “føjte sig forpligtet til at vise den tyske kunnen for verden” og endelig skulle stævnet skaffe Tyskland respekt og overbevise verden om dets fredelige hensigter (16-07-39 NS-S s. 1-2: Lingiade).

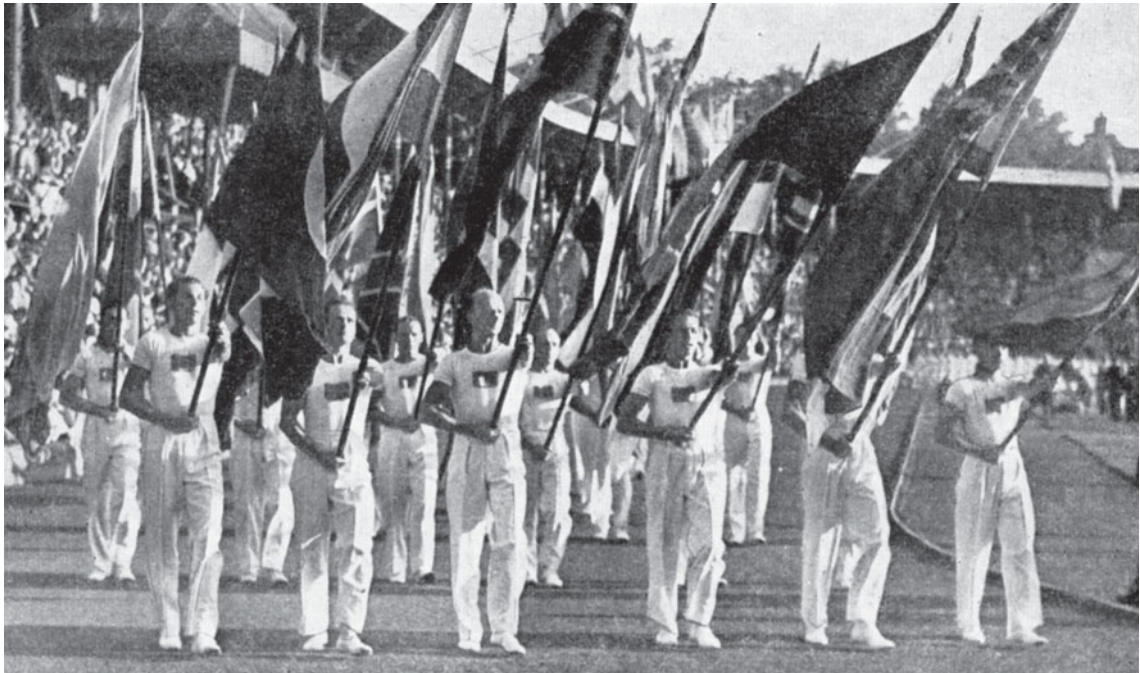
Den tyske presse var tydeligt interesserede i at fremstille de tyske deltagere så nordiske som muligt og understrege Nordens positive konnotationer. I *NS-Sport* (NS-S) under overskriften “Norden smiler og kalder”, skrev journalisten, at gymnastiktraditionen fra sit udspring i Sverige ganske vist var blevet tilpasset de øvrige nor-

diske lande, men den kunne stadig føres tilbage til “nordiske dyder” som livsglæde og klarhed, som han også huskede fra de nordiske gymnastikopvisninger ved OL i 1936 (16-07-39 NS-S s. 2: Norden lacht und ruft uns). Læseren skulle få et indtryk af Norden som en enhed fra det “lystige” Danmark med dets kendte svømmere til det “tungsindige” finske folk. Gymnastikken og tværnordiske stævner eksemplificerede et nordiske sammenhold, der nu også skulle inkludere den tyske turnen. Journalisten konkluderede med fed skrift, at det “fælles vejede tungest” i det sportslige forhold mellem Tyskland og Norden (16-07-39 NS-S s. 1-2: Lingiade).

NS-S begrænsede under Lingiaden ikke sam-

menholdet til sporten. Bladet roste de nordiske folks “stærke og tillige yndefulde fremtoning”, og “de tyske idrætsdeltagere var stolte af at kunne regne sig for nordiske mennesker både af sind og race” (30-07-39 NS-S s. 3: Fest gymnastischer Schönheit). Reportagerne om Lingiaden fremhævede det ariske Norden, som en ligeværdig og ideologisk attraktiv modstander. Den nazistiske raceopfattelse blev præsenteret som en vægtig bevæggrund for et sportsligt samarbejde.

Rammerne i Stockholm forstærkede kun det positive billede af Norden i pressen. Den rapporterede, at den svenske offentlighed tog meget positivt imod den tyske delegation og deres op-

Billeder fra den danske indmarch ved Lingiaden i Stockholm i 1939.
Foto: Danmarks Idrætsforbunds Museum

visning. De tyske sportsmyndigheders "sports-politiske mission" lykkedes over al forventning (Teichler, 1991, s. 257). NS-S bemærkede, at det var tiltrængt, da udlandet ellers ikke var tilbøjeligt til at forvente noget godt fra tysk side (06-08-39 NS-S s. 1-2: Von Breslau bis Stockholm).

Selvom der var tale om en fredelig fest, så var dækningen også præget af en nazistisk krigsretorik. En deltager fortalte, hvordan de tyske gymnaster efter opvisningen marcherede til skibet med faner og sang soldatersange, så optoget mest mindede om en hær, der vendte ærefuldt hjem fra slagmarken. Gymnasterne havde vundet "et stort slag for Føreren og hans ide" og "styrket venskabet mellem de to lande i en sådan grad, at det ikke længere kunne brydes". Deltageren konkluderede direkte: "Denne politiske oplevelse var det største, som Lingiaden gav deltagerne" (06-08-39 NS-S s. 3-4: Unser großer Tag).

"NORDEN" I SPORTSPRESSEN FRA KRIGS- UDBRUDET TIL DEN 9. APRIL 1940

Kun lidt over en måned efter Lingiadens afslutning angreb Tyskland Polen og Anden Verdenskrig brød ud. Danmark, Sverige og Norge erklærede sig neutrale. Sverige og Norge erklærede sig også "sportsneutrale" og afbrød sportssamarbejdet med krigsførende lande. De danske sportsforbund fandt omvendt ikke grund til at ændre på den internationale sports forhold og fortsatte samarbejdet med udlandet, herunder Tyskland.

Finlands krigsdeltagelse på grund af Vinterkrigen var en undtagelse i Norden og hang sammen med, at landet blev en del af den sovjetiske interessesfære i Den tysk-sovjetiske Ikke-angrebspagt fra den 23. august 1939. Vinterkrigen stoppede dog overraskende nok ikke den finske internationale sport. Finske sportsfolk fik uden

videre orlov til at deltage på internationale turnéer, især til USA, men også til de øvrige nordiske lande for at skaffe politisk og økonomisk opbakning til Finland (Exner-Carl, 1997, s. 65–68). Tyskland fik derimod ikke besøg på turneerne, da forholdet mellem de to lande var kølnet noget efter Tysklands tilnærmelser til Sovjet (Teichler, 1991, s. 296).

De tyske sportsmyndigheder gjorde samtidig med angrebet på Polen klart, at de fortsat var interesserede i et internationalt sportsligt samarbejde. Især de nordiske lande var interessante. Ikke kun for det nordiske, også neutraliteten trak. Den kunne de tyske myndigheder via sportssamarbejdet anvende til at bryde billedet af tysk isolation i Europa. Den svenske og norske beslutning medførte hurtigt et pres på de to lande fra det tyske udenrigsministerium for at få genåbnet den "strategiske" sportsforbindelse til Norden. De tyske anstrengelser, der især var rettet mod den tidligere så hyppige modstander Sverige, var i første omgang forgæves (Bonde, 2006, s. 114–120; Teichler, 1991, s. 271–273, 300; Laude, 2000, s. 148).

Pressens billede af Norden som en enhed fra Lingiaden blev splittet med krigsudbruddet. Det var indtil videre udelukket at samle Norden til et stævne, og feltet af Tysklands nordiske modstandere begrænsede sig til Danmark. Det afspejlede pressedækningen også. Hovedvægten blev ikke lagt på Danmark som nordisk, men som neutral. Et godt eksempel på den nye vægtning af det neutrale var en håndboldlandskamp i Tyskland den 8. oktober 1939. Fagbladet *Handball* (HB) skrev, at kampen var "en forsættelse af den internationale sport og dens arbejde for folkenes fredelige sameksistens". Den var samtidig en "del af Tysklands bestræbelser på at bistå de neutrale lande" (02-10-39 HB s. 7: Willkommen dänische Sportkameraden!). Kun en

enkelt gang i sin tid som neutral blev dansk sport pars pro toto for Norden. Et københavnsk håndboldhold blev "nordlændere" i HBs dækning af et stævne i Wien i marts 1940 ligesom et brydehold før krigen (27-06-39 RSB s. 5: Deutscher Ringsieg; 13-03-40 HB s. 4-6: Wien zeigte seine alte Kampfkraft).

TYSKLAND OG NORDEN FRA DEN 9. APRIL TIL 1943

Danmark forblev tysk sports neutrale og nordiske partner indtil den 9. april 1940. Den tyske invasion af Danmark og Norge betød i første omgang, at Tyskland også mistede Danmark som sportslig modstander. Dansk Idræts-Forbund (DIF) fandt ikke, at man kunne lade det internationale sportsarbejde stå urørt af besættelsen. I Norge forhindrede kampene sportsarbejdet og invasionen afbrød også de svenske forhandlinger med Tyskland om en ophævelse af sportsneutraliteten.

I løbet af efteråret 1940 blev sportssamarbejdet med Tyskland dog efterhånden genoptaget i Norden. Da DIF den 5. august besluttede at genoptage samarbejdet med besættelsesmagten, fulgte de svenske forbund hurtigt efter. Carl Diem kunne endvidere den 8. august indgå en uofficiel aftale om tysk deltagelse ved et svensk-finsk atletikstævne den 8. september 1940 i Finland (Holmäng, 1988, s. 187–188). Det finske atletikforbund håbede dermed, at få lejlighed til "over for tyskerne, at understrege, at Finland hørte til Norden" og forbedre forholdet mellem landene (Holmäng, 1988, s. 191). Både det finske atletikforbund og den tyske regering var imidlertid omhyggelige med ikke at betone det politiske indhold af hensyn til Sovjetunionen (Teichler, 1991, s. 297; Holmäng, 1988, s. 191).

Norsk sport var undtagelsen fra denne udvikling med sin effektive idrætsstrejke (Olstad &

Tønnesson, 1987a, s. 48–50). Effekten blev forstærket af det svenske idrætsforbunds afvisning af idræt med det nye norske forbund. DIF tog ikke officielt kontakt, men forbød heller ikke specialforbundene at samarbejde med den ensrettede norske idræt (Bonde, 2006, s. 263).

Danmark og Sverige stod fra efteråret 1940 i centrum for Tysklands sportsarbejde i Norden og kom begge i top-3 over Tysklands sportsmodstandere i 1941 (Teichler, 1991, s. 118). Krigen havde umiddelbart splittet Norden, men i marts 1941 lykkedes det Tyskland at sætte hele Norden stævne i Berlin.

ATLETIK I BERLIN, MARTS 1941

Mødet mellem de nordiske lande og Tyskland fandt sted ved det årlige ISTAF-stævne (Internationale Stadion Fest) den 16. marts 1941. Den tyske presse havde blikket rettet mod de tyske deltagere, men de udenlandske deltagere var ikke uden betydning.

Der Leichtathlet (DL) dækkede den store deltagelse fra Norden i en særlig artikel med de otte deltagere fra Danmark, Norge, Sverige og Finland samt deltageren fra Ungarn. Artiklen sammenfattede ganske vist deltagerne som nordiske i overskriften, men lagde ellers fokus på de enkelte atleter. Journalisten bad dem blandt andet om at præsentere sig selv for de tyske læsere (17-03-41 DL s. 8-10: Mit nordischen Gäste durch Berlin). Kun løberne Per Lie fra Norge og danske Hans Spanheimer blev politiske i deres udtalelser. De øvrige deltagere præsenterede kun kort sig selv og deres discipliner.

Per Lie fortalte om sit arbejde som journalist på det norske nazistpartis avis. Han gjorde meget ud af at præsentere iveren i norsk idræt for at kunne deltage i tyske stævner – en meget ladet udtalelse i lyset af den norske idrætsstrejke, som han selv brød med sin deltagelse i atle-

tikstævnet. Lie arbejdede generelt under krigen på at skabe et større idrætssamarbejde mellem Norge og blandt andet Danmark og Tyskland. For eksempel ved organiseringen af et atletikstævne i Oslo med dansk deltagelse den 28. september 1941 (Bonde, 2006, s. 266–267).

Hans Spanheimer fortalte ligeledes om sit arbejde som journalist på et nazistisk dagblad, *Fædrelandet*. Han fortalte om sin tætte forbindelse til Tyskland gennem sine tyske forældre og sin deltagelse i en ungdomslejr ved OL i 1936. Lejrdeltagerne havde blandt andet på OL's åbningsdag lagt en krans på den ukendte soldats grav (Bonde, 2006, s. 58). Lie og Spanheimer fokuserede i deres udtalelser på det direkte forhold mellem Tyskland og henholdsvis Norge og Danmark og ikke på et samlet Norden.

Kun et lille billede fra Lie og Spanheimers deltagelse i 1.000 meter løbet tydede på, at Tyskland og Norden stadig havde en vis interesse. Billedet i *Reichssportblatts* reportage var egentlig temmelig irrelevant, da det forestillede løbets tabere Spanheimer og Lie sammen med vinderen, den internationalt kendte og populære tyske løber Rudolf Harbig. Men vinderen Harbig med sin præmie, en buste af Hitler, omgivet af en dansk og en norsk atlet med tydelige flag på brystet var omvendt velegnet som et billede på et sammenhold mellem Norden og Tyskland. Et lignende foto af danske og tyske atleter blev bragt i forbindelse med et atletikstævne i København den 27. maj 1941 (41-06-10 RSB S. 8: Sieg mit Musik).

Vigtigheden af stævnet for de tyske myndigheder blev understreget af et indslag i *Deutsche Wochenschau*, hvor stævnet blev dækket som et nyhedsindslag på lige linje med resten af ugens nyheder. Speakeren og indslaget klip fremhævede de tyske topatleters suveræne sejr med Harbig i spidsen over “danskerne, finnerne,

nordmændene, svenskerne og ungarene”. Det internationale islæt og tysk styrke blev fremhævet. Speakeren understregede, at sejren i hækkeløbet var den eneste, der gik til udlandet (26-03-41: Deutsche Wochenschau Nr. 551).

DEN REALPOLITISKE SPORTSPRESSE

Pressens fokus på den internationale deltagelse og Tysklands gode forhold til udlandet ved et stævne med stor nordisk deltagelse tyder på et skifte i den tyske presses hensigter under krigen. Atletikstævnet var det eneste møde mellem Tyskland og hele Norden under krigen, så det er ikke muligt at underbygge denne tese med en analyse af flere møder, men tesen støttes af resultaterne af en større undersøgelse af de tyske massemediers dækning af dansk-tyske sportsmøder fra 1939 til 1943. Dækningen af dansk-tyske møder i perioden fra den 9. april 1940 og frem til udbruddet af anti-tyske fodbolduroligheder i juni 1941 lagde nemlig vægt på normaliteten i et sportssamarbejde med et venligsindet udland. Det var i sig selv et klart signal til den tyske befolkning ligesom ved IS-TAF-stævnet og ikke eksplicit møntet på Danmark eller Norden, som det havde været tilfældet med det nordiske før krigen og Danmarks neutralitet efter krigsudbruddet (Jensen, 2014).

Et dansk-tysk atletikstævne i København den 22. august 1940 er bare et eksempel. Det var det første internationale sportsmøde efter, at DIF havde tilladt genoptagelsen af det internationale samarbejde. Stævnet fik ganske vist kun begrænset omtale i den trykte tyske presse, men fik en prominent placering i den tyske ugevy med billeder af danske og tyske atleter i fredelig kappestrid. På foranledning af den tyske rigsfuldmægtig Cecil von Renthe-Fink i Danmark blev et indslag allerede i starten af september udsendt i *Deutsche Wochenschau*. Sports-

indslag i ugerevyerne var sjældne, så at både dette og stævnet i marts 1941 fik plads vidner om høj prioritet (Jensen, 2014, s. 63).

At venskabsretorikken også fandtes i den trykte presse viste landskampe i fodbold og håndbold senere på efteråret 1940. NS-S, der havde dyrket det nordiske før krigen, konkluderede, at sportskammeratskabet nu “var vokset til et virkeligt venskab” (24-11-40 NS-S s. 4: Zwei Länderspiele gegen Dänemark). Fraværet af raceideologi afspejlede også den overordnede tyske besættelsespolitik i Norge og Danmark, der ikke var præget af ideen om en særlig nordisk race men af strategiske og økonomiske forhold (Field, 1977, s. 533).

Den tyske presse tilpassede sig også senere ved de såkaldte Krigseuropamesterskaber i

boksning i januar 1942. Her mødtes Tyskland med de nordiske lande med undtagelse af Norge for sidste gang under krigen. Norges deltagelse blev kun annonceret i pressen, selvom det faktisk lykkedes det norske nazistiske bokseforbund at opnå et vist niveau (12-01-42 BS s. 10: Sportstadt Breslau erwartet Dich; Olstad & Tønnesson, 1987a, s. 56).

Hovedbudskabet fra pressens dækning af mesterskabet i Breslau (i dag Wrocław i Polen) var tysk og italiensk overlegenhed (Jensen, 2014, s. 89). Tysk styrke og udholdenhed prægede generelt omtalen af international sport i den tyske presse i 1942 (Kaiser, 2008, s. 193). Det nordiske var heller ikke nu opportunt og de mindre nationer, som Danmark og Finland, havde blot efterladt et “glimrende indtryk”, mens Sverige fik en

Billeder fra den danske indmarch ved Lingjaden i Stockholm i 1939. Foto: Danmarks Idrætsforbunds Museum

længere omtale (27-01-42 RSB s. 4-5: Breslau sah die besten Boxer).

KONKLUSION

Det var kun før krigen, at de tyske massemedier eksplicit forbandt det tysk-nordiske sportssamarbejde med den generelle tyske beundring af Norden og nazistiske raceteorier. Det nordiske var fremtrædende ved Lingiaden og fokus var på en enhed af Norden med Tyskland, Danmark, Sverige, Norge og Finland.

Krigen splittede Norden og ændrede dækningen. Da Danmark fra september 1939 til april 1940 var Tysklands eneste nordiske modstander, lagde medierne oftere vægt på Danmark som neutral end som nordisk. Da det faktisk lykkedes Tyskland i marts 1941, for første og sidste gang under krigen, at samle alle de nordiske lande til atletikstævnet ISTAF (Internationale Stadion Fest) fik det en højt prioriteret presse-dækning, men uden en nordisk diskurs som ved Lingiaden. De tyske medier fremstillede nu snarere de nordiske lande som et venligtsindet udland. Forklaringen på at det stærke nordiske præg forsvandt fra pressen skal ikke kun forklares med krigens praktiske forhindringer og færre nordisk-tyske møder. Billedet af det venligtsindede udland, der trådte i stedet, kan nemlig genfindes i dækningen af dansk-tyske møder i samme periode (Jensen, 2014). Fra besættelsen af Danmark og Norge til udbruddet af antityske fodbolduroligheder i Danmark i juni 1941 fokuserede sportspresen især på Danmark som et af flere lande, der dyrkede sport med Tyskland, og signalerede fred og normalitet.

Krigsudbruddet i september 1939 ændrede den tyske pressedækning af Norden i en mere realpolitisk retning, hvor den tog større hensyn til, hvad de tyske myndigheder aktuelt søgte i sporten end ideologisk ballast.

LITTERATUR

Bernett, H., & Teichler, H. J. (1979). Die deutsche Mannschaft bei der Lingiade in Stockholm. Eine sportpolitische Expedition. I *Proceedings of Hispa 8th International Congress* (s. 83–108). Uppsala.

Bonde, H. (2006). *Fodbold med fjenden: dansk idræt under hagekorset*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Exner-Carl, K. (1997). *Sport und Politik in den Beziehungen Finnlands zur Sowjetunion 1940-1952*. Harrassowitz.

Field, G. G. (1977). Nordic Racism. *Journal of the History of Ideas*, 38(3), 523–540.

Frei, N., & Schmitz, J. (1989). *Journalismus im Dritten Reich*. München: C.H.Beck.

Holmäng, P. O. (1988). *Idrott och utrikespolitik, den svenska idrottsrörelsens internationella förbindelser 1919-1945*. Historiska institutionen, Göteborgs universitet.

Jensen, C. T. (2014). *Fodbold med vennerne?* (Upubliceret prisopgave). Københavns Universitet, København.

Kaiser, C. (2008). "Lustig im Winde flatterten die Hakenkreuzfähnchen..." Die Berichterstattung über die Länderspiele der deutschen Fußballnationalmannschaft am Beispiel "Der Kicker". I M. Herzog & A. Bode (Red.), *Fußball zur Zeit des Nationalsozialismus: Alltag, Medien, Künste, Stars* (s. 183–194). Stuttgart: Kohlhammer.

Klemperer, V. (1970). *LTI: Notizbuch eines Philologen*. Leipzig: Reclam.

Krüger, Michael. *Handbuch Sportgeschichte*. Schorndorf: Hofmann, 2010.

Laude, A. & Bausch W. (2000). *Der Sport-Führer: Die Legende um Carl Diem*. Göttingen: Die Werkstatt.

Lindroth, J. (2004). *Ling – från storhet till upplösning: studier i svensk gymnastikhistoria 1800-1950*. Eslöv: B. Östlings bokförlag Symposion.

Olstad, F., & Tønnesson, S. (1987a). *Norsk idretts historie: Folkehelse, trim, stjerner. 1939-1986*. Oslo: Aschehoug.

Olstad, F., & Tønnesson, S. (1987b). *Norsk idretts historie: Forsvar, sport, klassekamp 1861-1939*. Oslo: Aschehoug.

Teichler, H. J. (1991). *Internationale Sportpolitik im Dritten Reich*. Schorndorf: Hofmann Verlag.

Werther, S. (2012). "SS-Vision und Grenzland-Realität: Vom Umgang dänischer und "volksdeutscher" Nationalsozialisten in Sønderjylland mit der 'großgermanischen' Ideologie der SS". Stockholm: Stockholm Universitet.

Tidsskrifter, aviser og ugerevyer (undersøgte årgange):

Deutscher Reichsbund für Leibesübungen. (1939-1943). *Reichssportblatt*. Berlin-Charlottenburg: Reichssportverlag. (Forkortet RSB)

Deutscher Reichsbund für Leibesübungen, Fachamt Leichtathletik. (1939-1943). *Der Leichtathlet: amtliches Reichsorgan des Fachamtes Leichtathletik im Deutschen Reichsbund für Leibesübungen; amtliches Organ der Deutschen Sportbehörde für Leichtathletik*. Berlin: Limpert. (Forkortet DL)

Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei. (1939-1943). *Völkischer Beobachter: Kampfblatt der national-sozialistischen Bewegung Großdeutschlands*. Berlin: Eher. (Forkortet VB)

Nationalsozialistischen Reichsbundes für Leibesübungen. (1939-1943) *Handball: amtliches Reichsorgan des Nationalsozialistischen Reichsbundes für Leibesübungen, Fachamt Handball; die Reichszeitung der deutschen Handball- und Basketballspieler*. Berlin: Limpert. (Forkortet HB)

Nationalsozialistischer Reichsbund für Leibesübungen. (1939-1943). *NS-Sport*. Berlin: Deutscher Verlag. (Forkortet NS-S)

Reichsbund für Leibesübungen, Fachamt Boxen. (1939-1943). *Box Sport: das Boxsport-Magazin; alles über Profis und Amateure*. Köln: DSV, Deutscher Sportverlag. (Forkortet BS)

UFA. (1939-1943) *Deutsche Wochenschau*.